

Mertens' NKV zich op achter de eerste bedrijfsbezetting in Nederland, bij de Enka in Breda, in 1972, en had de schrijver al enkele jaren daarvóór de speech gehouden die tot in lengte van jaren met zijn naam verbonden zou blijven. In Nederland waren het, aldus de NKV-voorzitter, tweehonderd economisch en financieel machtige lieden die de hele economie naar hun hand zetten: 'de tweehonderd van Mertens.'

Van enige tegenspraak tussen dergelijke radicale maatschappijkritiek ener- en diep geloof en uiterst loyaal katholicisme anderzijds is bij Mertens geen sprake, integendeel. Hij heeft zijn vakbondswerk beslist ervaren als deel van zijn godsdienstige roeping. Lourdesbezoek en audiëntie bij de Paus, in beide gevallen samen met zijn kameraden uit de beweging, vormden hoogtepunten in zijn loopbaan. Maar ook in zijn persoonlijk leven — waaruit in weerwil van de titel nogal wat wordt verteld — blijkt hij een heel trouw, soms zelfs wat trouwhartig rooms-katholiek te zijn geweest. Het duidelijkst is dat misschien nog wel wanneer hij dingen ter sprake brengt die met de katholieke huwelijksmoraal van doen hebben. Direct aan het begin van het boek wordt de lezer er al mee geconfronteerd. Want nadat Mertens heeft verteld dat hij wat men destijds noemde 'een voorkind' uit het huwelijk van zijn ouders was, last Kuiper een korte notitie van Mertens' oudste dochter in, die dat verhaal naar het rijk der fabelen verwijst en de lezer ervan op de hoogte stelt dat haar vader in werkelijkheid de zoon was van een arm weesmeisje uit Tilburg dat als werkster bij een rijke notaris ter plaatse tewerk was gesteld èn van die notaris... Waarvan akte. Dat had Mertens echter liever voor zich gehouden. Maar ook in allerlei andere passages, bijvoorbeeld met betrekking tot de samenlevings- en huwelijkspraktijk van zijn kinderen, vanaf de jaren zestig, zeventig, ligt de generatiekloof wijd open. Mertens' echtgenote lijkt wat dat betreft een stuk realistischer te zijn geweest. Toen ze eens in een tv-uitzending had vastgesteld 'de pil' 'een geschenk uit de hemel' (!) te vinden en na de uitzending van de Rotterdamse bisschop Simonis te horen kreeg dat die het daar niet mee eens was, riposteerde ze heel nuchter dat ze zich dat wel voor kon stellen: 'want u bent niet getrouwd.' (276)

Van zulke aardigheden en meer in het algemeen van saillante details, typering en beoordeling van verhoudingen in katholieke kring moet het boek het eigenlijk wel hebben, want op hoofdpunten van de sociaal-economische en politieke ontwikkelingen waar de schrijver bij betrokken was, verneemt de lezer niet bijster veel schokkend nieuwe dingen. De katholieke arbeidersbeweging, de Nacht van Schmelzer en de afscheiding van de KVP-radicalen, de oprichting van de PPR, de Enkabezetting, 'de tweehonderd', en het kabinet-Den Uyl — het zijn allemaal thema's die in de tijd zelf, maar voor een flink stuk ook in de geschiedschrijving al wel aan de orde zijn gesteld. De verdienste van de uitgave lijkt me kortom meer te liggen op het autobiografische ervaringsniveau dan op dat van het memoiresgenre dat immers vooral leverancier van harde feiten uit segmenten van het publieke leven wil zijn. Kuiper heeft er een goed verzorgde bewerking van gemaakt, weliswaar zonder register, illustraties en een wat meer wetenschappelijk georiënteerde in- of uitleiding, maar wel goed leesbaar.

P. Luykx

M. van der Burg, M. Bos-Boers, *Vrouwen, Wageningen en de wereld. Wetenschap, studie en loopbaan, 1918-2003* (Hilversum: Verloren, 2003, 254 blz., €15,-, ISBN 90 6550 739 6).

Vrouwen, Wageningen en de wereld verscheen bij het 85-jarig bestaan van de Wageningen Universiteit, onder verantwoordelijkheid van de leerstoelgroep Agrarische geschiedenis. De

auteurs willen een globaal historisch overzicht geven van vrouwelijke studenten, wetenschappers en afgestudeerden in het 85-jarig bestaan van de Wageningen Universiteit. In 1918 werd deze opgericht als Landbouwhogeschool. De uitgave wil een aanzet zijn tot verder onderzoek. Daarnaast is er een emancipatorische doelstelling. De schrijvers spreken over het uit de 'vergetelheid halen' (44) en over het 'met recht trots zijn' (12) op vrouwelijke Wageningse wetenschappers. Verder worden beleidsaanbevelingen gedaan om de positie van vrouwen op de universiteit te verbeteren. De auteurs hopen dat het boek een basis zal vormen voor nieuw beleid.

Gastauteurs schrijven korte biografieën en kaders over bijvoorbeeld aanspreekvormen, de buitenlandse stage en de wederwaardigheden tot heden van de eerstejaarsstudentes van 1959. Er zijn uitgebreide bijlagen met onder meer namenlijsten van het gehele vrouwelijk wetenschappelijk personeel en van alle vrouwelijke studenten tot 1953 en er zijn overzichten van vrouwelijke promovenda en hoogleraren over de periode 1918-2003. Ook is er een lijst van vrouwen die aan de universiteit onderscheiden werden of een prijs wonnen. Tenslotte volgen een Engelstalige samenvatting, noten, literatuur, personenregister en een vermelding van de vele medewerkers aan het boek.

Tot 1940 was maar twee procent van de Wageningse studenten vrouw, waarvan het grootste deel de studie tuinbouw deed en van die eerste generaties studentes maakten velen hun studie niet af. Aan het begin van de eenentwintigste eeuw bestaat inmiddels een gelijke verdeling in geslacht, maar er zijn nog steeds verschillen in studiekeuze. Meisjes kiezen meer voor maatschappij-georiënteerde richtingen. De auteurs besteden aandacht aan de sociale achtergrond van de studenten en ook aan het leven naast de studie; tot in de jaren zestig had de 'Wageningse Vrouwelijke Studenten Vereniging' (WVSV) een belangrijke sociale functie. Mede door de schaalvergroting werd het studentenleven vanaf de jaren zestig veel diverser.

In 1921 ketste een benoeming van een vrouw tot hoogleraar af vanwege het vrouwzijn van de kandidate. Tot 1945 waren alle vrouwelijke wetenschappers in Wageningen nog als assistent werkzaam. Veel vrouwen deden belangrijk onderzoekswerk, maar ze kregen geen promotie. Velen werkten via tijdelijke contracten en sommigen zelfs onbetaald. In de jaren dertig kregen mannen voorrang als zij kostwinner waren. De eerste vrouwelijke hoogleraar in Wageningen werd benoemd in 1952. Positief voor Landbouwhogeschoolmedewerkers met kleine kinderen was de peuterspeelzaal, die er in 1965 als eerste in Nederland van start ging. In de jaren tachtig werden op de universiteit emancipatiebeleid en positieve actie ontwikkeld om het aantal en de positie van vrouwen aan de universiteit te verbeteren, maar dit beleid leverde weinig op. Aan het begin van de eenentwintigste eeuw is het vrouwelijk wetenschappelijk personeel nog steeds een minderheid, zeker bij de leidinggevenden; zo is slechts tien procent van de hoogleraren vrouw, weinig in vergelijking met de evenredige verdeling bij studenten.

In Nederland was het tot circa 1955 gebruikelijk dat huwende vrouwen in overheidsdienst ontslag namen. Bij benoemingen werden vrouwen als een risico gezien: bij een huwelijk zouden ze vertrekken om te gaan zorgen voor huishouden en kinderen. Vrouwen konden alleen ongehuwd als wetenschapper werken. Buiten de universiteit werkten later veel vrouwelijke afgestudeerden in het onderwijs en naast betaald werk deden en doen ze een grote hoeveelheid onbetaald werk en vervullen ze veel maatschappelijke functies. Vanaf de jaren vijftig werd de loopbaan van afgestudeerde vrouwen steeds meer gelijk aan die van mannelijke afgestudeerden, maar begin eenentwintigste eeuw zijn er nog steeds duidelijke verschillen; er zitten minder vrouwen in leidinggevende functies en vrouwen werken meer bij de overheid en in de non-profitsector.

Naast archiefonderzoek werden interviews en e-mailenquêtes onder afgestudeerden gehouden.

Sommige zaken konden zolang na dato niet goed achterhaald worden, bijvoorbeeld met welke motivatie een studie was afgebroken. Een andere moeilijkheid was dat de enquêtes vooral degenen bereikten die hun studie wel hadden voltooid. Soms worden teveel feitjes en cijfers achter elkaar geplakt, wat niet bevorderlijk is voor de leesbaarheid. Zo worden alle vrouwelijke wetenschappelijke personeelsleden voor 1945 met naam en loopbaan beschreven, wat een opsommerige indruk maakt. Over het geheel genomen echter is de tekst toegankelijk geschreven en fraai geïllustreerd. De uitgave biedt een compact overzicht.

Mark van Deursen

R. Sörensen, *Een gehate minderheid. NSB'ers in Rotterdam* (Rotterdam: Speakers academy, 2003, 127 blz., €24,95, ISBN 90 806300 7 1).

Fractie leider Ronald Sörensen van Leefbaar Rotterdam waarschuwt voor groepsfanatici: 'AEL is de NSB van deze tijd.' Zo kopte het *Algemeen Dagblad* naar aanleiding van de presentatie van *Een gehate minderheid*. Sörensen probeert geschiedenis en actualiteit te verbinden door te beweren dat de AEL en andere moslimorganisaties dezelfde tactieken gebruiken als de nationaal-socialisten in de jaren dertig en veertig. 'Bij organisaties als de AEL zie je een fanatisme, gebrek aan rationaliteit en het verwijzen naar mythes. Dat was bij partijen als de NSB niet veel anders.'

Deze uitspraken gaven aanleiding tot menige polemiek op internet. Tot nu toe is het ook de enige aandacht die zijn boek in de media heeft weten te trekken. Hoe terecht is dit? Het boek is tamelijk dun en vormt een bewerking van twee scripties die Sörensen moest schrijven voor zijn MO-acte. Hij beschrijft de positie van burgemeester Oud, de inauguratie van burgemeester Müller, de machtsstrijd binnen de NSB en de houding van NSB'ers ten aanzien van het beleid van de bezetter. We zien ook dat deze houding verandert naarmate de oorlogskansen en het Duitse beleid veranderen. Sörensen schrijft begrijpelijk en vlot, dat dient gezegd. Wellicht speelt het feit dat hij in het dagelijks leven geschiedenisdocent is op een middelbare school, hierbij een rol. Aan het eind vinden we zelfs een korte begrippenlijst. Dit werkje is zeer zeker toegankelijk voor de hedendaagse Rotterdamse scholier.

Het verloop is chronologisch. Het eerste hoofdstuk gaat over de opkomst van de NSB in het Rotterdam van voor de oorlog. Aan de hand van procesverslagen en persoonlijke verhalen van individuele leden komt Sörensen tot een beeld van het dagelijks leven van een partijlid in een bepaalde wijk in Rotterdam. Sommige personen uit dit boek komen iets meer uit de verf, doordat er vrij veel aandacht wordt besteed aan het ambtenarenapparaat. Aan het eind beschrijft Sörensen een bezoek dat hij bracht aan voormalig gemeentesecretaris Dijkhuis, die met Müller uit Utrecht naar Rotterdam was gekomen. De benoeming van Müller vormde een succes voor NSB-partijleider Mussert. Partijlid Rost van Tonningen had een vrij grote aanhang in het Rotterdamse. De haven was echter van enorm belang voor het Duitse achterland en Mussert kreeg zijn zin bij de bezetter en zijn kandidaat volgde Oud op.

Burgemeester Oud was na de capitulatie blijven zitten en was mateloos populair bij de bevolking. Vanwege het bombardement was diezelfde bevolking zeer anti-Duits. Op de omslag zien we Oud, vlak voor zijn gedwongen vertrek, gedwongen poserend met een schootsvel om. Op dit schootsvel staat een pentagram. Oud was vooraanstaand vrijmetselaar. Merkwaardig genoeg is dit ook een thema dat als een rode draad door dit boek heen loopt. Sörensen verklaart in zijn nawoord dat hij nieuwsgierig was geworden naar de vrijmetselarij, toen hij er achter